

СПОСОБИ ПОГЛИНАННЯ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

Оксана Бочарова,

*здобувачка кафедри конституційного і міжнародного права
Донецького національного університету*

Будь-яке поглинання акціонерних товариств, як в Україні, так і за її межами, неможливе без низки способів, за допомогою яких і досягається встановлена мета. Як свідчить корпоративна практика, існує чимало способів, що застосовуються юридичними та фізичними особами для поглинання акціонерних товариств. Слід зазначити, що тривалі процеси вдосконалення чинного вітчизняного корпоративного законодавства, судової практики створюють перешкоди для реалізації деяких способів поглинання акціонерних товариств, внаслідок чого з'являються нові способи.

У різній площині питання способів поглинання знайшли своє відображення в працях, як українських, так і іноземних учених, зокрема, Д. Зеркалова, І. Зайцева, В. Кульпина, М. Іонцева, Д. Степанова, Н. Рудик, О. Кириченко, В. Ряботи. Проте системного дослідження способів поглинання акціонерних товариств майже не проводилося.

Метою цієї статті є уточнення поняття «спосіб поглинання акціонерних товариств», а також систематизація зазначених способів та їх класифікація.

Провідні російські фахівці лінгвістичних досліджень, зокрема С. Ожегов [1, с. 618], С. Кузнецов [2, с. 1251] визначають «спосіб» як дію або систему дій, що застосовуються при виконанні будь-якої роботи, при здійсненні чого-небудь. В. Буслєв під способом розуміє певну дію, прийом, або систему прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось [3, с. 1179].

Д. Ушаков вважає, що спосіб – це той чи інший порядок, напрям дій, метод щодо виконання будь-якої роботи, при досягненні якої-небудь мети [4, с. 447]. В. Рябота способи поглинання визначає як комплекс організаційно-правових заходів, які здійснюються фізичною або юридичною особою прямо або опосередковано з метою отримання контролю над товариством [5, с. 83].

Отже, під способом поглинання акціонерних товариств будемо розуміти певні дії та прийоми, що застосовуються особою (осо-

бами, які діють спільно) для здійснення поглинання акціонерного товариства.

Слід зазначити, що вибір способу поглинання акціонерних товариств зумовлюється відповідними мотивами, які мають на меті заінтересованість у поглинанні особи [6, с. 186–191], та тією інформацією, що вони отримують про правове, фінансове становище акціонерного товариства, його господарську діяльність. У зарубіжному праві процес збору інформації, який здійснюється покупцем щодо компанії-цілі на початку переговорів, визначається як *due diligence*. Він передбачає великий обсяг перевірки: корпоративні аспекти (утворення компанії, випуск акцій тощо), податки, комерційні контракти, участь у судових процесах, тобто збираються й аналізуються фінансові, комерційні та правові документи. У Великобританії *due diligence* є необхідним етапом поглинання й обов'язково проводиться в усіх випадках. Тільки після проведення ретельної перевірки із залученням фінансових експертів та юристів формулюються умови контракту, засоби захисту інтересів покупця, гарантії продавця тощо [7, с. 67, 68]. Що стосується застосування *due diligence* у вітчизняній корпоративній практиці, то не можна з упевненістю стверджувати, що вона має місце в усіх випадках поглинання у повному обсязі. Існує чимало прикладів, коли на початку поглинання проводиться мінімальна перевірка, а вже після набуття певного контролю над товариством проходять більш масштабні процеси щодо зазначеного питання. Це пояснюється тим, що фондовий ринок України перебуває у стадії становлення, акції більшості акціонерних товариств не розміщуються та не обертаються на фондових біржах, тому отримання повної та достовірної інформації про цінні папери є досить складним завданням. Стаття 24 Закону України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. передбачає, що публічне акціонерне товариство зобов'язане пройти процедуру лістингу та залишатися у біржовому реєстрі. Зазначене сприятиме розвитку фондового ринку України та вдосконаленню процесів поглинання акціонерних товариств.

У процесі дослідження способів поглинання акціонерних товариств, які використовуються фізичними й юридичними особами (в Україні та в інших країнах) встановлено, що доцільною є їх класифікація на: способи дружнього поглинання; способи недружнього поглинання акціонерних товариств та протиправні способи поглинання. В основі запропонованого поділу способів поглинання акціонерних товариств лежить критерій правомірності дій і прийомів, що застосовуються фізичними й юридичними особами.

Аналіз відповідних положень Закону України «Про акціонерні товариства» (статті 64, 65) свідчить, що Законом закріплено тільки один із можливих способів поглинання акціонерних товариств – поглинання акціонерних товариств шляхом придбання у власність значного або контрольного пакета акцій, який слід віднести до способу дружнього поглинання. *Основними ознаками способу дружнього поглинання акціонерних товариств* є: публічне оголошення про намір придбати акції; дотримання передбаченої чинним законодавством процедури.

Таким чином, поглинання акціонерних товариств шляхом придбання у власність значного або контрольного пакета акцій – це визначений чинним законодавством спосіб дружнього поглинання акціонерного товариства, під яким розуміють правомірні дії особи (осіб, які діють спільно), щодо придбання певної кількості акцій з метою поглинання акціонерного товариства.

Що стосується *способів недружнього поглинання акціонерних товариств*, то під ними пропонуємо розуміти дії фізичних та юридичних осіб, спрямовані на здійснення поглинання акціонерного товариства проти волі та бажання керівництва акціонерного товариства, його основних акціонерів, які не виходять за межі чинного законодавства України.

Як свідчить аналіз наукової літератури, аналітики фондового ринку й узагальнень практики розгляду корпоративних спорів Вищим господарським судом України, доцільно класифікувати способи недружнього поглинання акціонерних товариств на *основні* (скупка акцій, передача акцій в управління, набуття права на представництво інтересів акціонерів (способи недружнього поглинання через акціонерний капітал), банкрутство) та *додаткові* (поглинання акціонерного товариства шляхом визнання приватизації недійсною; придбання прав на інтелектуальну власність; оспорювання угод (договорів) щодо придбання акцій).

Під *протиправними способами поглинання акціонерних товариств* розуміють певні дії (бездіяльність) і прийоми, заінтересованої у здійсненні поглинання акціонерного това-

риства особи (осіб), внаслідок використання яких завжди порушуються норми чинного законодавства України.

До протиправних способів поглинання акціонерного товариства пропонуємо віднести придбання права на чужу власність (акції) шляхом обману або зловживання довірою (шахрайство); придбання права на чужу власність шляхом фальсифікації відповідних документів, зокрема реєстру акціонерів тощо.

Слід зазначити, що поділ способів поглинання на основні та додаткові, а також на правомірні та протиправні є умовним, бо, як тільки особа (особи, які діють спільно) при їх здійсненні вийде за межі правового поля вони автоматично перетворяться на протиправні, тобто будь-який спосіб поглинання акціонерного товариства набере ознаки протиправного, якщо особа (особи) своїми діями (або бездіяльністю) порушить чинне законодавство.

Реалізація способів поглинання акціонерних товариств, як правило, неможлива без використання допоміжних прийомів, які створюють сприятливі умови для подальшого поглинання акціонерного товариства (створення корпоративного конфлікту, застосування інформаційних технологій).

Корпоративний конфлікт – це спір, що виникає в процесі реалізації одними суб'єктами правовідносин своїх інтересів на збиток інтересам інших учасників, внаслідок чого порушуються їх права (або виникла реальна загроза такого порушення). Таким чином, якщо в акціонерному товаристві виникає корпоративний конфлікт, його наслідками є: порушення прав акціонерів або реальна загроза такого порушення; судові спори тощо. Все це дестабілізує роботу органів управління акціонерного товариства, значною мірою ослаблює товариство, що і створює сприятливі умови для здійснення поглинання. Так, корпоративні конфлікти використовуються тоді, коли пакет акцій товариства консолідовано між декількома власниками і немає змоги придбати навіть 5 % акцій товариства-цілі або подальша скупка акцій є неможливою. Отже, при підготовці недружнього або протиправного поглинання акціонерного товариства штучне створення корпоративного конфлікту розглядається заінтересованими особами як один із прийомів, при застосуванні якого досягається дестабілізація роботи суб'єкта господарювання, що використовується надалі для його поглинання. Як зазначається в узагальненні Верховного Суду України, вітчизняний корпоративний сектор характеризується зростанням кількості корпоративних конфліктів, які завдають шкоди не лише їх учасникам, а й інвестиційному іміджу держави в цілому [8, с. 166].

Для створення корпоративного конфлікту використовуються також інформаційні технології. Слово «інформація» означає повідомлення, що інформує про стан справ або про становище чого-небудь. Відповідно до загального визначення технології – це сукупність виробничих процесів у певній галузі, а також науковий опис способів виробництва [1, с. 205, 650]. Отже, під інформаційними технологіями розумітимемо комплекс прийомів, за допомогою яких досягається висвітлення стану справ у корпоративному секторі, відповідно до кожного конкретного суб'єкта господарювання: публікації у засобах масової інформації, у тому числі розповсюдження інформації за допомогою мережі «Інтернет», виступи на телебаченні, проведення прес-конференцій, брифінгів, страйки тощо. Основними цілями їх запровадження є: формування громадської думки щодо того чи іншого питання; вплив на органи державної влади, зокрема суди; дискредитування керівництва акціонерного товариства та його основних акціонерів; спричинення шкоди діловій репутації товариства та його продукції; створення паніки серед акціонерів з приводу фінансової неспроможності товариства тощо [9, с. 75, 76].

Слід зазначити, що для суб'єкта господарювання, прибуток якого залежить від залучення коштів інших фізичних та юридичних осіб, зокрема банків, страхових компаній, негативна інформація може спричинити дуже тяжкі наслідки. Яскравим прикладом є ситуація, що виникла навколо ЗАТ «Промінвест-банк».

Викладене дозволяє зробити **висновок**, що інформаційні технології є складовою частиною будь-якого корпоративного конфлікту і, відповідно, процесу поглинання. Отже, під допоміжними прийомами поглинання акціонерних товариств розуміють окремі дії особи (осіб), які створюють умови для реалізації процесів недружнього або протиправного поглинання. Це дає підстави вести мову про систему способів поглинання, з урахуванням характерних для них ознак.

В. Макаренко під системою (от гр. *systema* – складене з частин) розуміє дещо ціле, що є єдністю закономірно розташованих частин, які перебувають у відповідному зв'язку між собою [10, с. 398].

В. Бусел зазначає, що система – це сукупність способів, методів, прийомів здійснення чого-небудь [3, с. 1126]. Отже, під системою способів поглинання акціонерних товариств будемо розуміти сукупність послідовно здійснюваних дій і прийомів, що використовуються особою (особами, які діють спільно) з метою досягати кінцевої мети, а саме – поглинання акціонерного товариства.

Слід зазначити, що систематизація способів поглинання акціонерних товариств та їх класифікація дозволить забезпечити дієву систему охорони прав акціонерів та їх законних інтересів при протиправному або недружньому поглинанні.

Література

1. *Ожегов С. И.* Толковый словарь русского языка / Под ред. Н. Ю. Шведовой. – М., 1987. – 750 с.
2. *Большой толковый словарь русского языка* / С. А. Кузнецов, Л. И. Балахонова и др. – СПб., 1998. – 1535 с.
3. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. – К.; Ірпінь, 2004. – 1440 с.
4. *Толковый словарь русского языка*: В 4 т. / Под ред. Д. Н. Ушакова. – М., 1994. – Т. 4. – 754 с.
5. *Рябота В.* Захист прав акціонерів при злитті та поглинанні акціонерних товариств. – К., 2007. – 159 с.
6. *Терехов В. В.* Мотивы проведения сделок по слиянию и поглощению // *Экономические науки*. – 2007. – № 8. – С. 186–191.
7. *Соколов М. Н.* Особенности слияний и поглощений частных компаний в Англии: опыт для СНГ // *Враждебные поглощения в Украине*. – 2008. – № 3. – С. 64–71.
8. *Потильчак О. І., Бейцун І. В.* Узагальнення Верховного Суду України: практика розгляду судами корпоративних спорів // *Юридичний журнал*. – 2008. – № 7–8. – С. 166–196.
9. *Чистяков З. Н.* Не пиаром единым? // *Враждебные поглощения в Украине*. – 2008. – № 4. – С. 74–80.
10. *Словарь современных понятий и терминов*. – М., 2002. – 527 с.

